

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา

ความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศกับวิถีชีวิตท้องถิ่น

ระบบนิเวศเป็นระบบหนึ่งที่สร้างความสมดุลของธรรมชาติซึ่งประกอบไปด้วยดิน น้ำ พืช สัตว์ สภาพภูมิอากาศ รวมทั้งสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ที่เป็นกระบวนการย่อยสลาย ของห่วงโซ่อาหาร อันนำมาซึ่งปัจจัยสำคัญของมนุษย์ที่จะต้องพึ่งพาจากปัจจัยหลัก 4 อย่างคือ อาหาร ยา วัคซีน โรค ที่อยู่อาศัย และเครื่องนุ่งห่ม ปัจจัยหลักทั้ง 4 อย่าง ล้วนมาจากกระบวนการของระบบนิเวศที่เกิดจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมประกอบไปด้วย สิ่งมีชีวิตที่หลากหลายชนิดทั้งพืชและสัตว์ นับเป็นความหลากหลายทางชีวภาพที่สมบูรณ์ โดยเฉพาะระบบนิเวศของป่าเขตร้อนของประเทศ ไทย

ภายใต้ระบบนิเวศป่าเขตร้อนชื้นที่ร่ำรวยด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ดินแดน ดังกล่าวเป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ มากที่สุดในโลกเช่นกัน ถือได้ว่ามีความหลากหลาย ทางวัฒนธรรมมากที่สุด ป่าฝนเป็นที่อยู่อาศัยของชนพื้นเมืองกลุ่มต่างๆ มานานนับพันปี (กฤษณา บุญชัย, 2540: 1) กล่าวได้ว่า ภายใต้ความหลากหลายทางชีวภาพของระบบนิเวศหนึ่งๆ ได้เอื้อ ประโยชน์อย่างมากมายมหาศาลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และชาติพันธุ์ทั้งหลายและเป็นที่มาอัน เป็นบ่อเกิดของความหลากหลายทางวัฒนธรรมของชนเผ่าชาติพันธุ์ต่างๆเช่นกัน ดังนั้นความอยู่ รอดของชนพื้นเมืองและชุมชนท้องถิ่นจึงขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของความหลากหลายทาง ชีวภาพภายใต้ระบบนิเวศของท้องถิ่นนั้นๆ

จังหวัดที่อยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศซึ่งประกอบไปด้วยเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน และอุตรดิตถ์มีภูมิอากาศเป็นฤดูกาลคล้ายกับภูมิอากาศ แบบมรสุมมากกว่าภูมิอากาศ “ชุ่มน้ำเสมอ” แบบในภาคใต้ โดยแบ่งได้เป็น 3 ฤดูกาล คือ ระหว่างช่วงเดือน พฤษภาคม - กุมภาพันธ์ เป็นฤดูที่แห้งแล้งและเย็น ระหว่างเดือนมีนาคม - พฤษภาคม อากาศร้อนและแห้ง และอากาศจะร้อนชื้น ระหว่างเดือนพฤษภาคม - ตุลาคม ปริมาณน้ำ ฝนตลอดปีจะผันแปรระหว่าง 1,110 ถึง 1,500 มิลลิเมตร ซึ่งมากกว่าร้อยละ 80 จะตกในช่วง 6 เดือน ของฤดูฝน ในขณะที่เดือนธันวาคม มกราคม และกุมภาพันธ์ แทบจะไม่มีฝนเลย รูปแบบสภาพ

อากาศเช่นนี้ ค่อนข้างจะสม่ำเสมอตลอดทั่วเขตภาคเหนือ แต่อาจจะมีฝนมากขึ้นในบริเวณเทือกเขา และในทางด้านตะวันตกของจังหวัดตากและแม่ฮ่องสอน (ไชมอน การ์ดเนอร์และคณะ, 2000: 9)

ลักษณะสภาพภูมิอากาศเฉพาะของภาคเหนือ เป็นตัวบ่งบอกสภาพระบบนิเวศของท้องถิ่นซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่เช่นเดียวกับวิถีการดำรงชีวิตของชนพื้นเมืองที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเป็นความเกี่ยวข้องและมีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างระบบนิเวศและระบบวัฒนธรรม ฉะนั้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์ก็ต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของระบบนิเวศท้องถิ่นแต่ละแห่ง

ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ได้แก่ สารพิษและมลภาวะ การเพิ่มประชากร และการเพิ่มปริมาณการบริโภคทรัพยากร ซึ่งล้วนเป็นสาเหตุที่กระทบกระเทือนมาสู่การดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งทางตรงและโดยอ้อม ทำให้ต้องมีการทบทวนถึงกิจกรรมต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบันว่า ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสิ่งแวดล้อมหรือต่อระบบนิเวศอย่างไรบ้าง ในฐานะมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศ ในระบบนิเวศเดียวกัน หรือระบบนิเวศอื่นที่มีส่วนสัมพันธ์กัน ดังนั้น ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงใดๆ เกิดขึ้นกับระบบนิเวศ องค์ประกอบของระบบนิเวศย่อมต้องได้รับความกระทบกระเทือนด้วยเสมอ (วินัย วีระวัฒนานนท์ และบานชื่น สีสันผ่อง, 2537: 147)

ภายใต้ระบบนิเวศหนึ่งๆ ประกอบไปด้วยความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพืชและสัตว์ เป็นสังคมของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย โดยเฉพาะสังคมพืช ซึ่งประกอบด้วยพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด ในการศึกษาครั้งนี้จึงขอกล่าวถึงพืชชนิดหนึ่งนั่นคือ ไม้ไผ่ ไผ่เป็นพืชชนิดหนึ่งที่อยู่ภายใต้ระบบนิเวศในระบบสังคมพืช ไผ่เป็นพืชที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศทั้งทางตรงและโดยอ้อม และถือเป็นพืชเบิกนำที่สำคัญของระบบนิเวศต่างๆ ในเมืองไทย

ป่าที่ถูกรบกวนและถูกบุกรุกเป็นระยะเวลาานานๆ เป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบชนิดพันธุ์ไม้ ในป่าธรรมชาติทุกประเภทจะมีช่องว่างเล็กๆ เกิดขึ้นเสมอเนื่องจากมีต้นไม้บางต้นตายไป ช่องว่างเหล่านี้จะมีไม้เบิกนำ (pioneer) จำนวนมาก ซึ่งเป็นไม้โตเร็วในบริเวณที่กำบังแสงแต่ไม่มีความทนทานต่อสภาพแสงน้อยและจะตายเมื่อช่องว่างปิด ในป่าที่ถูกรบกวนจะพบไม้เบิกนำเสมอ และพบจำนวนมาก ก่อนที่ไม้ชนิดเสถียรสูงสุด (climax species) จะเข้ามา กลุ่มไม้เบิกนำที่สำคัญ เช่น ไม้ไผ่ ซึ่งมักจะเป็นไม้เด่นในบริเวณป่าระดับต่ำที่ถูกรบกวน (ไชมอน การ์ดเนอร์ และคณะ, 2000: 9 - 11)

ภายใต้ระบบนิเวศที่มีความสมบูรณ์ด้วยความหลากหลาย ของสังคมพืชและสังคมของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย กลุ่มชาติพันธุ์ชนพื้นเมืองต่างๆ ได้สรรค์สร้างวัฒนธรรมของตนเองอย่างสัมพันธ์

กับระบบนิเวศท้องถิ่นที่แตกต่างกันนำไปสู่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมาอย่างยาวนาน

ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาหน้าที่ของสังคมพืชในระบบนิเวศท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์ในวิถีชีวิตชุมชนชาวไทลื้อ ตำบลงอบ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน พืชชนิดนั้นคือ ไม้ไผ่ และด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงศึกษาหน้าที่บทบาทของไม้ไผ่ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนชาวไทลื้อ ในด้านวัฒนธรรม หน้าที่ของไม้ไผ่ ในระบบสังคมพืชและหน้าที่สำคัญต่อการจัดการระบบนิเวศท้องถิ่น และสนใจที่จะศึกษาถึงกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนชาวไทลื้อ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชนพื้นเมืองกลุ่มหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมายาวนานที่ได้อพยพมาจากสิบสองปีนนามณฑลยูนนาน ประเทศจีน โดยเข้ามาอาศัยอยู่ในทางภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย และชุมชนชาวไทลื้อได้มีการสืบสานเอกลักษณ์วัฒนธรรมของตนเองไว้อย่างเหนียวแน่น ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ระบบความคิด อื่นๆ ประการที่ยังคงดำเนินวิถีชีวิตควบคู่ไปกับไผ่ในยุคของความเจริญแห่งกระแสโลกาภิวัตน์ที่เขี่ยวกรากและรุนแรงเช่นนี้

ชุมชนไทลื้อถือได้ว่าเป็นตัวแทนของชุมชนชาวล้านนาไทยชุมชนหนึ่ง ที่มีวิถีชีวิตของตนเองภายใต้บริบทสังคมล้านนาไทย (สุเทพ สุนทรเกสัช, 2513: 8 - 9) ซึ่งสืบต่อกันมาประมาณ 1,200 ปีแล้ว (สิทธ์ บุตรอินทร์, 1979: 5) ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาถึงการดำรงชีวิตของชุมชนชาวไทลื้อที่เกี่ยวข้องกับ “ไม้ไผ่” ในมิติทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะได้แยกประเด็นในการศึกษา ดังนี้

1. “ไม้ไผ่” มีความเกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์ในวิถีชีวิตชุมชนชาวไทลื้ออย่างไร
2. “ไม้ไผ่” มีบทบาทและหน้าที่ในระบบสังคมพืชต่อระบบนิเวศอย่างไร
3. “ไม้ไผ่” เป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อมอย่างไร

ในการศึกษาและให้ความกระจ่างที่ชัดเจนขึ้นเพื่อตอบคำถามในความหมายของ “ไม้ไผ่” ที่ทำหน้าที่ต่อสังคมมนุษย์ ทำหน้าที่ในสังคมพืชของระบบนิเวศและทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับคติ ความเชื่อ พิธีกรรม ทัศนคติ ในการดำรงชีวิต ซึ่งไม้ไผ่จะแสดงความสัมพันธ์ระหว่าง

มนุษย์กับธรรมชาติ

มนุษย์กับมนุษย์

มนุษย์กับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ

ในการจัดการระบบความคิดและแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนชาวไทลื้ออย่างมีปฏิสัมพันธ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ภายใต้ระบบนิเวศท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อทำความเข้าใจวิถีชีวิตชุมชนไทลื้อกับการใช้ประโยชน์จาก “ไม้ไผ่” และการใช้ไม้ไผ่ในมิติทางวัฒนธรรม
2. เพื่อศึกษาหน้าที่ของ “ไม้ไผ่” ในระบบสังคมพืช กับการจัดการทรัพยากรระบบนิเวศป่าไม้

1.3 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

ไม้ไผ่ หมายถึง ไม้ชนิดหนึ่งที่มีลำต้นเป็นปล้องๆ เรียกว่า ลำไผ่ มีหน่อและเหง้าใต้ดินที่เรียกว่า หน่อ (หน่อไม้) และให้ความหมายรวมเรียกว่า ต้นไผ่ มีหลายชนิด และหลากหลายสายพันธุ์

วิถีชีวิต หมายถึง กิจกรรมชุมชนที่คนปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นประจำในสังคม หรือชุมชนนั้นๆ อย่างต่อเนื่อง ได้แก่ ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิต

ระบบนิเวศท้องถิ่น หมายถึง ระบบที่เกี่ยวข้องว่าด้วยความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิตในอาณาบริเวณใดบริเวณหนึ่งของท้องถิ่นนั้นๆ อันประกอบด้วย คน สัตว์ พืช ดิน น้ำ และความหลากหลายของชีวภาพ

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

1.4.1 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาระบบวัฒนธรรมเกี่ยวกับไม้ไผ่ในวิถีชุมชนและศึกษาบทบาทหน้าที่ของไม้ไผ่ในสังคมพืชของระบบนิเวศท้องถิ่น เพื่อให้ทราบถึงความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตชุมชนกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในระบบนิเวศของท้องถิ่น ซึ่งทำการศึกษาชุมชนไทลื้อที่บ้านงอบ ตำบลงอบ อำเภอทุ่งช้าง จังหวัดน่าน

1.4.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

ได้กำหนดแนวทางในการศึกษาไว้ 4 แนวทาง ได้แก่

1. ระบบวัฒนธรรมชุมชน ทำการศึกษาในเรื่องเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตของชาวไทลื้อความสัมพันธ์ วิถีชีวิตชุมชนกับการจัดการทรัพยากรภายในระบบนิเวศท้องถิ่น
 2. กระบวนการเรียนรู้ ทำการศึกษาเกี่ยวกับองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสังมประสพการณ์เรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ในชุมชนที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไผ่กับระบบนิเวศท้องถิ่น
 3. ระบบความคิด ทำการศึกษาเกี่ยวกับ ความเชื่อและโลกทัศน์ของชุมชนไทลื้อในสังคมล้านนากับการจัดการทรัพยากรป่าไผ่และบทบาทหน้าที่ของไผ่ในความหมายทางวัฒนธรรม
 4. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติระบบนิเวศท้องถิ่น ทำการศึกษาบทบาทหน้าที่ของไผ่ในสังคมพืชกับการจัดการระบบนิเวศท้องถิ่น
- โดยทำการศึกษาเชื่อมโยงประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างระบบวัฒนธรรม กระบวนการเรียนรู้ ระบบคิด ความเชื่อ ที่เกี่ยวกับไผ่และบทบาทหน้าที่ไผ่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของระบบนิเวศท้องถิ่นของชุมชนไทลื้อ

1.4.3 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ทำการศึกษา ได้แก่ ชาวไทลื้อบ้านงอบที่อาศัยอยู่ในตำบลงอบ อำเภอกู่ช้าง จังหวัดน่าน จำนวน 6 หมู่บ้าน 753 ครัวเรือน จำนวนประชากร 3,067 คน
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา หน่วยในการศึกษา ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้นำที่เป็นทางการ และผู้นำทางธรรมชาติ จำนวน 59 คน โดยคัดเลือกจากประชากร 3,067 คน และใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

1.4.4 รูปแบบและวิธีการศึกษา

การศึกษาคครั้งนี้ เป็นการศึกษาดังถึงความสัมพันธ์ระหว่างไผ่ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตชุมชนไทลื้อ การจัดการทรัพยากรป่าไผ่ของชุมชนในการจัดการระบบนิเวศท้องถิ่น โดยใช้วิธีการศึกษาในเชิงคุณภาพ ตามรายละเอียดดังนี้

1.4.4.1 ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

การศึกษาคครั้งนี้ได้วางแผนการจัดเก็บข้อมูลเป็น 2 ขั้นตอนดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ข้อมูล ประวัติความเป็นมาหมู่บ้าน ข้อมูลทั่วไปในชุมชนไทลื้อและได้จากการศึกษาทางเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. ข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ ข้อมูลที่ผู้ศึกษาได้จากการดำเนินการจัดเก็บข้อมูลในพื้นที่จากประชากรกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้สูงอายุและผู้นำชุมชน โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยมีข้อมูลประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทางด้านวัฒนธรรมชุมชน ได้แก่ วิธีการดำรงชีวิต สภาพความเป็นอยู่ ลักษณะที่อยู่อาศัย และการประกอบอาชีพ

ส่วนที่ 2 ข้อมูลทางด้านกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่ องค์กรความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นพื้นที่บ้านที่ถ่ายทอดความรู้ในชุมชนที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรป่าไผ่กับระบบนิเวศท้องถิ่น

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านระบบคิดของชุมชน ได้แก่ ข้อมูลด้านความเชื่อ โลกทัศน์ของชุมชนในสังคมล้านนา กัยการจัดการทรัพยากรป่าไผ่ และบทบาทหน้าที่ของไผ่ในความหมายทางวัฒนธรรม

ส่วนที่ 4 ข้อมูลด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศท้องถิ่น ได้แก่ บทบาทหน้าที่ของไผ่ในสังคมพืชกับการจัดระบบนิเวศท้องถิ่น

1.4.4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้สำหรับเก็บข้อมูลกลุ่มประชากรตัวอย่างที่เป็นผู้นำชุมชน โดยใช้เครื่องมือต่างๆ ในการศึกษาวิจัย ดังนี้

1. แบบสังเกตการณ์ โดยผู้ศึกษาได้กำหนดประเด็นที่สำคัญสำหรับใช้เป็นแนวทางในการสังเกต ได้แก่ การสังเกตลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มตัวอย่าง สังเกตการพูดคุย อารมณ์ การโต้แย้ง ข้อถกเถียงของสมาชิกด้วยกัน

2. แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งได้จากการศึกษาเอกสารและข้อมูลที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาสร้างเป็นแนวคำถามการสัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่อง การดำรงวิถีชีวิต กระบวนการเรียนรู้ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ระบบคิด และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

3. ประเด็นการสนทนากลุ่ม ซึ่งได้สร้างขึ้นจากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และการเข้าไปสำรวจหมู่บ้าน นำข้อมูลมาวิเคราะห์แยกประเด็น กำหนดเป็นโครงสร้างข้อคำถามในการสนทนากลุ่ม ซึ่งครอบคลุมเนื้อหา การดำรงวิถีชีวิต กระบวนการเรียนรู้ องค์กรความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความสัมพันธ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของระบบนิเวศท้องถิ่น

โดยใช้เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาทั้ง 3 แบบนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการปรับปรุงประเด็นคำถามในขณะที่ทำการศึกษาและเก็บข้อมูลภาคสนามไปด้วย เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริงมากที่สุด

1.4.4.3 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

1. นำแบบเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ปรีกษาอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความชัดเจน ความถูกต้องของเนื้อหา แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์
2. การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ซึ่งตรวจสอบข้อมูลจากบุคคล ห้วงเวลาและเนื้อหา โดยการแสวงหาความเชื่อถือได้ของข้อมูลจากแหล่งที่แตกต่างกัน แล้วนำมาเปรียบเทียบซึ่งกันและกัน แล้วตรวจสอบจนเกิดความแน่ใจว่าเชื่อถือได้

1.4.4.4 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) มาตรวจสอบข้อมูลโดยละเอียด เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Analysis Induction) เป็นวิธีการตีความเพื่อสร้างข้อสรุป จากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น การวิเคราะห์ข้อมูลจะทำความเข้าใจกับการเก็บข้อมูลตลอดเวลา

1.4.4.5 สรุปผลการศึกษาและอภิปรายผล

นำผลที่ได้จากการค้นพบ และการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ นำมาสรุปและอภิปรายผล เพื่อหาความสัมพันธ์ในมิติทางวัฒนธรรมของชุมชนกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ของระบบนิเวศท้องถิ่น และสิ่งที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและวรรณกรรมที่ได้ศึกษามาแล้ว นำมาอภิปรายผล เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในการจัดการระบบนิเวศท้องถิ่นอย่างสมดุลต่อไป